

Kolm pikka naist

 TALLINK

teatri peatoetaja

153. hooaeg

EDWARD ALBEE

Ko1m pikka naist

Three Tall Women

KAHES VAATUSES

TÖLKIJA ANNE LANGE

LAVASTAJA PRIIT PEDAJAS (EESTI DRAAMATEATER)

KUNSTNIK PILLE JÄNES

VALGUSKUNSTNIK MARGUS VAIGUR (ENDLA)

ETENDUSE JUHT KÄDI JAKOBSON

ESIETENDUS 1. OKTOOBRI 2022 VANEMUISE VÄIKESES MAJAS

NÄIDENDI ESITUSÕIGUSI VAHENDAS EESTI TEATRI AGENTUUR

Osades

A

Külliki Saldre

B

Piret Laurimaa

C

Linda Porkanen

POISS

Ken Rüütel

Edward Albee, 1965
Foto: Jack Mitchell

Sissejuhatus

Minult küsitakse tihti, kui kaua ma ühte näidendit kirjutan, ja ma olen vastanud „terve elu”. Ma tean, et niisugune vastus kedagi ei rahulda — tegelikult tahetakse teada, kui pikk on aeg peas tärpanud esialgse idee ja näidendi kirjutamise vahel, ja kui kaua kirjutamine ise aega võtab — aga „terve elu” on kõige ausam vastus, mida mina saan anda, sest see üksi on täpne — näidendile mõtlemine ja selle paberile panemine võtab iga näidendi puhul väga erinevalt aega.

Vähesed tõsiseltvõetavad kirjanikud on lahkelt nõus oma loomeprotsessi teistega analüüsima; lõppude lõpuks on see ikkagi must maagia ja võib kaotada väe, kui kingitud hobuse suud väga põhjalikult uurida — mis sellesse puutub, siis looma ei tasu muidugi üldse torkida; pealegi ei saa loomeprotsessi ei õpetada ega õppida, seda annab ainult kirjeldada, nii et mis kasu sellest analüüsist olekski? Ometi ei anna küsimus rahu tillukesele kodanikerühmale, kellele niisugused asjad üldse korda lähevad; teine asi, mis neid huvitab, on „kust te oma ideed võtate?”.

„Kolme pika naise” puhul oskan ma täpselt öelda, millal ma kirjutamist alustasin, sest see langeb kokku minu esimese teadliku eluhetkega. Olime neljakesi väikesel künkal (võin praegugi näidata kätte täpse koha, täpse künka) ja vaatasime, kuidas valmib uus maja, mis seisis veel tellingutes. Kolm täiskasvanut ja tilluke mina: minu kasuema, minu kasuisa ja hoidja (Nanny Church) ja Nanny Churchi kätel — kes? — kolmekuine Edward, vanem ma küll ei olnud. Minu mälu pilt on puhtvisuaalne — tellingud, inimesed, ja kuigi mingeid sügavaid jälgi see minusse ei ole jätnud, on see minu esimene teadlik ja teadvustatud eluhetk ja ilmselt sellepärast kallis.

Mul on sedasorti aju, mis teadlikult kuigi palju kinni ei pea — ma kogen, talletan, kaalun — ja peletan kusagile sügavale. Kui mulle meenutada mõnda olulist sündmust, tulevad pildid ja helid muidugi tulvana tagasi, ainult et emotsionaalse tähenduseta — selleta, millega ma hetkel tegelesin, ja mis on katalogiseeritud kusagile mujale. Jaa, ma tean, et minu praegust mina kujundab enesepettus niisama palju kui iga teist, et minu sihid sõltuvad omajoonistatud maakaardist, et tegelikult ei unustata midagi, et asjad — ebamugavad või väljakannatamatud — tõstetakse lihtsalt kõrvale.

Nii et kui ma otsustasin kirjutada selle, millest sai „Kolm pikka naist”, andsin ma endale aru pigem sellest, mida ma ei taha teha, kui et mis just on see, mis peab lõpuks valmis saama. Teema oli teada — kasuema, keda ma tundsin imikupõlvest peale (küngas!), kuni tema surmani välja üle kuuekümnepäevase aasta hiljem, ja kes võib-olla tundis mind niisamuti. Võib-olla.

Ma teadsin, et ma ei taha kirjutada kättemaksunäidendit — ausalt öelda olnuks seda teha ka raske, sest ma ei tundnud kättemaksu järele mingit vajadust. Me olime aastaid teineteist vastastikku õnnetuks teinud, aga ma olin sellest juba ammu üle, kuigi tema vist ei olnud. Mul ei ole tema vastu mingit salavimma; jah, ta ei meeldinud mulle eriti, mulle tema eelarvamused, tema põlglikkus, tema paranoiad ei istunud, aga ma imetlesin tema uhkust ja eneseväarikust. Üheksakümnele lähenedes hakkas ta kiiresti nii füüsiliselt kui vaimselt alla käima, see, mis temast järele jäi, oli liigutav — ainult osaliselt omaehitatud laeva rusude külge klammerdunud kuju, kes keeldub põhja vajumast.

Ei, ma ei olnud kättemaksu peal väljas, mind ei huvitanud „hakkamasaamine” tunnetega, mida ma tema vastu tundsin. Need tunded olid selged ja arusaadavad, minu meelest piisavalt asjakohased, ja ma teadsin, et sellest aja jooksul välja kujunenud kadedavõitu lugupidamisest ma kuigi palju kaugemale ei jõua. Ühesõnaga, ma ei otsinud mingit personaalset katarsist.

Sain aru, et tahan kirjutada nii objektiivset näidendit kui vähegi võimalik väljamõeldud tegelasest, kes meenutab igas oma olekus, igas ettevõtmises kedagi, keda ma olin tundnud väga, väga lähedalt. Ja alles siis, kui ma olin selle välja mõelnud, kui ma olin fakti tõlkinud fiktsiooni keelde, sain ma aru, et nüüd olen ma võimeline olema eelarvamustevabalt täpne ja objektiivne, ilma et ma nõmedalt „tõlgendades” muudkui moonutaks.

Ei, ma ei ulgunud ega kiristanud hambaid, kui ma seda naist paberile panin. Ma ei mäleta, et oleksin temast kirjutades üldse kannatanud — ei temaga kaasa, ei tema pärast. Mäletan ainult seda, et tegevus oli minu meelest väga huvitav — (taas)loodud õudus ja kurbus lummasid.

Kirjanikel olevat skisofreeniline võime oma elu ühtaegu elada ja samal ajal jälgida, kuidas nad elavad. Mnjah ... mõnel see võime tõepoolest on ja ilmselt lubas just see (hirmutav?) anne kirjutada „Kolme pikka naist” niiõelda eelarvamustevabalt.

Ma tean, et kirjutan selle näidendi, tõstsin ma selle naise oma „süsteemi”, aga samas on kõikide minu näidendite kõik tegelased tänu sellele, et ma neist kirjutan, niiõelda minu süsteemist.

Veel üks asi: kui ma ehitasin Vanaema tegelaskuju („The American Dream”, „The Sandbox”) üles oma (adoptiivsele) emapoolsele vanaemale, siis panin tähele, et kuigi vanaproua oli mulle niigi sümpaatne — me moodustasime vahepealse generatsiooni vastu kahekesi liidu —, siis loodud tegelaskuju tuli välja veel naljakam ja huvitavam kui prototüüp. Kas nüüd on samamoodi? Kas see naine, kellest ma kirjutasin „Kolmes pikas naises”, on inimlikum ja mitmenäolisem kui algallikas? Väga vähesed inimesed, kes puutusid kokku minu kasuemaga tema elu viimase kahekümne aasta jooksul, suutsid teda taluda, samas vaadanud näidendit, leidsid nad, et vanaproua on võluv. Tule taevas appi, millega ma olen hakkama saanud?!

Edward Albee

Montauk, NY

1994

Tõlkinud Anne Lange

Edward Albee (1928–2016) sündis Washingtonis, tema bioloogiline ema Louise Harvey loobus oma lapsest kaks nädalat pärast sünnitust,

sest lapse isa oli ta hüljanud. Reed ja Frances Albee lapsendasid poisi 18-päeva vanusena. Kuigi Albee teadis üsna varakult, et on lapsendatud, sai ta oma sünniloost rohkem teada alles pärast oma kasuema surma aastal 1989.

Reed Albee isa Edward Franklin Albee II (1857–1930) oli rohkem kui 400st teatrist koosneva vodevilliteatrite keti kaasasutaja ja omanik ning teenis selle äriga miljoneid, mille pärijaks oli tema poeg Reed. Reed abiellus Frances Cotteriga 1925. aastal, aasta pärast seda, kui tema eelmine abielu lahutusega lõppes. Frances oli Reedist kaksteist aastat noorem pikk ja imposantne naine, kes paari tutvumise ajal töötas ühes Manhattani kaubamajas.

Kirjanik Albee tagasivaates ei olnud tema lapsepõlv eriti õnnelik, sest ema oli külm ja kaugel ning isa ei osalenud poja kasvatamises. Lähedasemad ja hoolivamad olid lapsehoidja Anita Church ja emapoolne vanaema. Kuna perekond oli väga jõukas, oli Edwardil varasest lapsepõlvest alates kokkupuude tippkultuuriga: lapsehoidja viis ta ooperisse ja klassikalise muusika kontsertidele, limusiin sõidutas ta ka Broadway muusikale vaatama ning tema vanematekodu külaliste seas oli tihti kuulsaid näitlejaid.

Albee õnnetust lapseeest annavad aimu ka väljaviskamised tervelt kolmest õppeasutusest, oma koha leidis ta alles Conneticutis asuvas Choate'i koolis. Sealsete õpingute ajast pärinevad ka esimesed kirjanduslikud katsetused, neist mõned avaldati kooli kirjandusajakirjas. Edasine haridustee viis noormehe Trinity kolledžisse, kus ta toimetas muuhulgas kirjandusajakirja ja mängis kaasa paaris lavastuses, ent sellest koolist kukkus ta teisel õppeaastal välja, sest ei võtnud osa kohustuslikest kursustest ega osalenud jumalateenistustel. Samal aastal lahkus Edward Albee ka oma vanematekodust (võimalik, et visati sealt välja), põhjuseks üks hilisõhtune jooming. See konflikt katkestas kahekümneks aastaks nagu suhtluse tema ja ta kasuvanemate vahel.

1950. aastatel elas Albee New Yorgi Greenwich Village'i linnaosas ning tegi erinevaid juhutöid, rahalist toetust sai ta ka fondist, mille isapoolne vanaema talle jättis. Sel perioodil tutvus ta muusikakriitik William Flanaganiga ja alguse sai pikaajaline suhe. Greenwich Village oli tol ajal justkui 1920. aastate Pariis: intellektuaalide, kunstnike, kirjanike ja heliloojate paradiis. Albee kuulus seltskonda, kellega koos käidi tihti teatris, kontsertidel ja muudel kultuuriüritusel.

Esiialgu ei tulnud kirjutamisest midagi välja, ehkki katsetusi oli palju. Albee kirjutas üheksa näidendit, kümneid lugusid ja rohkem kui 100 luuletust, ent mitte ühtegi neist ei avaldatud ega esitatud. Kirjanik Thornton Wilder soovitas Albeel keskenduda näidendite kirjutamisele, ent algul ei saatnud spetsialiseerumist vähimgi edu. Kuulsaks on saanud lugu, kuidas 30. eluaastale lähenev Albee, meeleheitel, et temast ei saa kunagi kirjanikku, laenas oma töökohast kirjutusmasina ja kirjutas kolme nädala jooksul endale justkui sünnipäevakingiks näidendi „Loomaaialugu“ („The Zoo Story“, 1958). Ka selle näidendi lavale jõudmine võttis aega, aga ometi oli koos näidendi sünniga mingi paine kadunud, sest nüüd oli selge, et kirjutamisest võib siiski asja saada. Kui näidend Actors Studios ette loeti, olevat kirjanik Norman Mailer püsti tõusnud ja öelnud, et see on parim ühevaatuseline näidend, mida ta kunagi kuulnud või lugenud on. Näidendi esietendus toimus 1959. aastal Berliinis.

Vahetult enne Berliini esietendusele sõitmist läks Albee lahku oma kauaaegsest elukaaslasest Flanaganist ning peagi pärast Euroopast naasmist asus ta elama koos noore kirjaniku Terrence McNallyga, kellest sai hiljem samuti nimekas näitekirjanik. Vahetult enne „Loomaaialoo“ New Yorgi esietendust suri Albee emapoolne vanaema, kellega nad olid olnud lähedased. Edward pühendas talle hiljem näidendi „Liivakast“ („The Sandbox“). 30-aastaselt sai ta kätte isapoolse vanaema jäetud 100 000 dollari suuruse päranduse ning ei vajanud äraelamiseks enam juhuslikke tööotsi, vaid sai keskenduda kirjutamisele. Tema järgmine näidend kandis pealkirja „Bessie Smithi surm“ („The Death of Bessie Smith“) ning sarnaselt „Loomaaialoole“ esietendus seegi esmalt Saksamaal (1960, USA-s 1961). Kriitika pidas seda näidendit siiski „Loomaaialoost“ nõrgemaks.

1960. aasta kujunes läbimurdeaastaks, mil New Yorgis jõudsid lavale kolm Albee näidendit: „Loomaaialugu“, „Liivakast“ ning „Fam ja Yam“, 1961. aastal järgnesid „Ameerika unistus“ („The American Dream“) ning „Bessie Smithi surm“.

Ajal, mil Albee oli „Loomaaialooga“ Brasiilias ringreisil, suri tema kasuisa Reed Albee. Edward ei läinud matustele. 1962. aastal valmis ja jõudis lavale „Kes kardab Virginia Woolfi?“ („Who’s Afraid of Virginia Woolf?“), näidend, mida peetakse Ameerika draamakirjanduse üheks tippteoseks. Teos sai valdavalt väga kiitva tagasiside ja hulga nimekaid auhindu. Esmalavastust mängiti lausa 664 korda ning saadud sissetuleku eest ostis Albee maja Montaukis Long Islandil ja asutas koos oma produtsentidega ühingu The Playwrights Unit, mis aitas lavale tuua noorte

näitekirjanike esimesi draamateoseid. Ühing produtseeris aastatel 1963–1971 üle saja näidendi ning nii mõnegi tuntud näitekirjaniku teoste lavatee algas sealt.

Umbes sel ajal hakkas Albee kolledžites loenguid pidama. Ka kohtus ta Valges Majas president Kennedyga. Temast oli saanud kuulus mees. Näidend „Kes kardab Virginia Woolfi?“ saavutas veelgi suurema kuulsuse, kui lugu jõudis kinolinale: peaosi mängisid Richard Burton ja Elizabeth Taylor, viimane võitis rolli eest 1967. aastal parima naisnäitleja Oscari. Seejärel dramatiseeris Albee lava jaoks Carson McCullersi romaani „Kurva kohviku ballaad“ („The Ballad of the Sad Cafe“), mis aga publikult väga sooja vastuvõttu ei leidnud. 1964. aastal jõudis lavale Albee teine täispikk näidend „Pisi-Alice“ („Tiny Alice“), mida paraku samuti erilise edu ei saanud.

Albee eraelus toimus sel ajal taas muudatus: ta läks lahku McNallyst ning hakkas elama koos William Penningtoniga, kes töötas sisekujundajana. 1965. aastal sai Albee kasuema südamerabanduse ning võttis seejärel pärast peaaegu kahekümneaastast suhtluspausi Edwardiga ühendust. Seekord kestis suhtlus kuni kasuema pea 20 aastat hiljem aset leidnud surmani. Edward ja tema kasuema ei saanud kunagi emotsionaalselt lähedasteks, ent suhtlesid regulaarselt ning ema käis tema näidendite esietendustel.

1966. aastal valmis näidend „Habras tasakaal“ („A Delicate Balance“), mille eest Albee sai oma esimese Pulitzeri auhinna. 1973. aastal tehti näidendist ka film, kus tegid kaasa Katherine Hepburn jt nimekad näitlejad.

1966. aastal adapteeris Albee teatrilava jaoks Truman Capote'i „Homnikusöögi Tiffany juures“ („Breakfast at Tiffany's“), 1967. aastal valmis „Kõik aias“ („Everything in the Garden“), adaptatsioon nimeka inglise dramaturgi Giles Cooperi teosest, mille Albee väga suures mahus ümber töötles. 1981. aastal lisandus adaptatsioonide nimekirja ka Vladimir Nabokovi „Lolita“.

Järgnevatel aastatel kirjutas Albee mitmeid näidendeid: „Box“ and „Quotations from Chairman Mao Tse-Tung“ („Kast“ ja „Tsitaadid Mao Tse-Tungilt“, 1968), „All Over“ („Kõik on läbi“, 1971), „Seascape“ („Merevaade“, 1975), „Listening“ („Kuulamine“, 1976), „Counting the Ways“ („Loendades viise“, 1976), „The Lady from Dubuque“ („Leedi Dubuquest“, 1980), „The Man Who Had Three Arms“ („Mees, kellel oli kolm kätt“, 1982), „Finding the Sun“ („Päikest otsides“, 1983), „Walking“ („Kõndimine“, 1984), „Envy“ („Kadedus“, 1985), „Marriage Play“

(„Abielumäng“, 1987), „The Lorca Play“ („Näidend Lorcast“, 1992), „Fragments“ („Fragmendid“, 1993), „The Play About the Baby“ („Näidend beebist“, 1998), „The Goat, or Who Is Sylvia?“ („Kits ehk kes on Sylvia?“, 2000), „Occupant“ („Okupant“, 2001), „Knock! Knock! Who’s There!“ („Kop-kop! Kes seal on?“, 2003), „Me, Myself and I“ („Mina ja ma ise“, 2007), „At Home at the Zoo“ („Kodus ja loomaaias“, 2009), ent erilist edu need teosed ei saavutanud ja neid on maailmas vähe lavastatud.

1989. aastal suri Albee kasuema. Tema surma järel sai kirjanik teada, et naine oli oma testamenti muutnud, nii et Edward ei olnud enam tema varade peamine pärija. Albee ei vajanud raha, küll aga pidas ta seda otsust lõplikuks tagasilükkamiseks, mille üheks põhjuseks oli tõenäoliselt kasuema võimetus aktsepteerida poja homoseksuaalsust. Albee leidis kasuema dokumentide hulgast ka enda adopteerimispaberid, mis paljastasid nii tema sünninime kui ka mõned üksikasjad hülgamise kohta. 1990. aastal alustas ta oma kõige autobiograafilisema näidendi „Kolm pikka naist“ kirjutamist.

Aastal 2012 oli Albeel südameoperatsioon ning kirjaniku tervis halvenes seejärel kiiresti. Ta suri 16. septembril 2016 oma Montauki kodus.

„Kolm pikka naist“ esietendus 1991. aasta juunis Viini Inglise Teatris, näidendi lavastas autor ise. USA-s jõudis „Kolm pikka naist“ esimest korda lavale 1992. aastal Woodstockis ning seejärel 1994. aasta jaanuaris New Yorgis Off-Broadwayl. New Yorgis tõi näidendi lavale Lawrence Sacharow. „Kolme pikka naist“ saatis laval fenomenaalne edu, lavastusega anti kokku 582 etendust, näidend võitis maineka New Yorgi draamakriitikute auhinna ning 1994. aastal ka Pulitzeri auhinna (Albeele kolmas) ning kriitikud tervitasid seda kui Edward Albee teist tulemist. Londonis lavastatud „Kolm pikka naist“ oli samuti väga edukas, Maggie Smith ja Edward Albee said Evening Standardi auhinnad parima naisnäitleja ja näidendi kategooriates. Pärast loomingulist mõõnaperioodi, kus hulk näidendeid suuremat menu ei saavutanud, oli kahtlemata tegemist suure eduga, omamoodi tagasitulekuga tipptegijate hulka.

Eestis jõuab näidend lavale teist korda, 1997. aastal esietendus „Kolm pikka naist“ Eesti Draamateatris, ka sel korral oli lavastajaks Priit Pedajas. Naisi mängisid toona Ita Ever, Elle Kull ja Carmen Tabor.

Tsitaate Edward Albeelt:

- ☞ Nii palju kui teada on, elame vaid korra, ja mis saaks olla veel hullem olukorrast, kui elu lõppu jõudes saame aru, et me polegi elanud?
- ☞ Hea maitsega inimeseks pean kedagi, kellel on minuga sarnane maitse.
- ☞ Kirjutan selleks, et saada teada, millest ma räägin.
- ☞ Mul on hea absurditaju, kuid puudub huumorimeel.
- ☞ Äрге kunagi abielluge raha pärast, laenata saab soodsamalt.
- ☞ Hea variant on omada sõpru nii taevas kui ka põrgus.
- ☞ Kriitikute ja publiku erinevus seisneb selles, et üks neist on inimrühm, aga teine mitte.
- ☞ Näidend on väljamõeldis – ja väljamõeldis on tõeks destilleeritud fakt.
- ☞ Head kirjanikud piiritlevad tegelikkust; halvad lihtsalt kordavad seda.
- ☞ Inimesed küsivad sageli, kui palju aega kulub mul näidendi kirjutamiseks, ja minu vastus neile on: „Terve mu elu.”

-
- ☞ Teate, kes on dramaturg? Dramaturg on see, kes riputab oma sisikonna lavale.
 - ☞ Ma ei soovi elada linnas, kus ei mängita Samuel Beckett'i näidendeid.
 - ☞ Mulle ei meeldi sümbolid, millega sulle vastu pead virutatakse. Sümbol ei tohiks olla nagu taldrik.

Teatrijuht Kristiina Alliksaar

Draamajuht Tiit Palu

Muusikajuht Risto Joost

Balletijuht Mare Tommingas

Lavastusala Karis Hindriksoo-Pitsi, Maiken Nõmmoja

Lavatehniline meeskond Rello Lääts, Kaupo Jalas,
Taivo Pöder, Tanel Pärn, Urmas Poom, Jüri Urbel

Dekoratsiooniala Marika Raudam, Mait Sarap, Innari Toome,
Ain Austa, Andres Lindok, Katrin Pahk, Leenamari Pirn, Terje Kiho, Jane Aus,
Armin Luik, Aleksander Karzubov, Indrek Ots, Mart Raja, Karmo Kiivit

Grimm ja soengud Kelly Treier, Viktoria Rüster

Kostüümiala Liisi Ess, Ivika Jõesaar, Ruth Rehme-Rähni,
Küllli Kukk, Edith Ütt, Ljubov Guzun, Ivi Vels, Heli Kruise, Kaire Arujõe,
Valentina Kalvik, Inkeri Orasmaa, Olga Vilgats, Irina Medvedeva, Heli Kruise,
Natalja Malinen, Luule Luht, Tia Nuka, Daisy Tiikoja, Elli Nöps, Anneli Vassar,
Kertu Lepasaar, Juta Reben, Toomas Vihermäe, Ljudmila Nikolajeva

Riietusala Raina Varep, Kaidi Mikk, Kai Vahter, Katariina Talts

Rekvisiidiala Liina Martoja, Kaie Uustal, Kärt Paasik,
Angelika Aun, Mirka Porrassalmi, Annaleena Adamson

Valgustusala Andres Sarv, Imbi Mälk, Raul Telliskivi, Taivo Pöder

Heli- ja videoala Andres Tirmaste, Toivo Tenno, Martin Salundi

Kavalehe koostas Anu Tonts

Fotod tegi Heikki Leis

Kavalehe ja plakati kujundas Katrin Leement

Emakeelne kultuur on hindamatu väärtus.

30. detsembril 2006 asutasime Vanemuise Fondi,
et hoida ja toetada Eesti teatrikunsti.
Lubame hea seista fondi käekäigu eest

Olga Aasav, Kalev Kase, Mart Avarmaa, Tartu linn

Vanemuise Fond on loodud teatri töötajate erialase arengu ja koolituse toetuseks. Fondi on võimalik teha annetusi:

SA Tartu Kultuurkapital / Swedbank IBAN: EE092200221011379347, SWIFT: HABAE2X /

SEB Pank IBAN: EE251010102052050006, SWIFT: EEUHEE2X

Märksõna: VANEMUISE FOND

Suur aitäh teile Vanemuise fondi poolt:

Olga Aasav, Andrus Ansip, Mart Avarmaa, Alar Kroodo,

Kalev Kase, Mati Kermas, Eero Timmermann,

Tartu linn, Vanemuise advendikontserdil annetajad

Teatri peatoetaja

Aasta toetaja

Koostööpartner

Suvekontserdi peatoetaja

Ametlik hotellipartner

KULTUURIMINISTEERIUM

Kanname elamusi

Kõige mõnusam aeg ootab

 TALLINK

MARTELL
COGNAC
FONDÉE EN 1715

TÄHELEPANU! TEGEMIST ON ALKOHOLIGA.
ALKOHOL VÕIB KAHJUSTADA TEIE TERVIST.

vanemuine.ee